

најбољи духови његове земље, тешка срца каже: »Умро је мој свет. Немам више зашто да пишем.« А оно што је дошло после дотукло га је. После Чапекове смрти, која за духовну Чехословачку значи губитак који се може упоредити с територијалним губицима државе, сви они који се у његовој отаџбини нису изневерили, ни данас, својим истинама осећају се — према речима Ф. Пероутке — као војници који су се повукли у последњи ров.

Јован Кршић

Један тихи монолог владике Рада

Рим, горња галерија Колосеума,
априла, 1851

... Са ове страхотне грађевине видим далеко као са мога крша. Видим сву Римску Кампању, и назирем, тамо на западу, Тиренско море. Гле, на каквом меланхоличном и једноликом тлу се родила највећа империја света, развијали најлепши мушки карактери, цветала савршена уметност, и имао се читав сој генијалних људи који безмало потврдише исламску реч: да су људи скоро као богови... Али, на свему крв. Не само на делима императора, него и на делима папа, и на делима уметничким. Уметницима су давали материјал и новац, па и идеје, округли великаши и често и кржаве руке... Овде, у Риму, где је историја остварила велике победе у религији, држави, друштву и уметности, видим јасније но игде што сам, да је владарско стварање сарадња са вољом божјом, ~~са~~ смрти човек тешко чита, да је владање или величина, или није владање. Како дакле владати? Не само Римљани, сав свет захтева у владару моћ и силу, и сав свет говори: неко мора заповедати. Па зашто је онда тако тешко заповедати и водити? Зато што одлука и заповест нису исто. Како то да нису? Не питам то ја, јер ја знам да нису, питају то људи. ~~Заповест је само делимично и само покушајно извршење одлуке. А одлука је више него и идеја, она је ударац у крму воље божје. Да ли ударац склада са божјом вољом, да ли ударац немоћи и ограничениости човека? Како дакле одлучити одлуку од одлука? Заповест је у карактеру старешине, одлука је изнад његове људске мисли. Ето зато, због страхоте и величанства владарских одлука, мислим да сам дошао за господара по вољу божјој. Све Словенство признаје да ми је снага песничка дата по милости божјој, а зашто не и снага владара? Нисам то свом разбору узео владичанство, него против њега. Нисам~~

⊗ ~~Крш~~ подграђевин скоро најприроднијег рад. Владарски стварање у гробови и пароду према да је

покаже рачун за овај Колосеум. Више крви него дуката! Шта је дивних грађевина овде у Риму, и колико узиданих сенки. Папе су искорењивале читаве породице, да им узму имање, да зидају базилике, да подижу дивна степеништа, водоскоке, водоводе, путеве, радионице уметничке, књижнице. А уметнике су сипали на рад као робове, то ми с поносом рече данас онај фратар, и с поносом набрајаше шта су све посвршавали уметници краткога века. Сликара Рафаел је живео само 38 година, а он данас у оној грдосији од Ватикана покрива више места, и знатнији је безмало од свих папа заједно. Одведе ме неки фратар пред слику на којој је приказан папа Сикст IV у акту оснивања чувене библиотеке. Величанствено. Али исти тај папа послао је био у Фиренцу чак и једног кардинала, да убију Лоренца деи Медичи. Из политичких разлога. Али и тај Медичи је оснивао библиотеку и живео за науку и уметност... Све се меша. Неправда, суровост, претворство, лаж, и заједно с тим свети пламен стварања, ето човек, ето творца! Бог један нека се смилује творцима, јер их он један и разуме... Ено у тој Црној Гори, онај Шћепан мали, онај лажни цар и лажни човек, знао је владати и стварати. У тој моћи његовој, знам, јер сам га проучавао и писао, било је памети, снаге, и лажи, заједно. Како се мешају у човеку енергије духа и анархија морала! Дао је Шћепан убити човека зато што је чибуком ударио брата. Ред и морал повећавао, себе унижавао, жртве узимао. И народ га волео и слушао... Како треба владати? Ко треба да будем, Госпode Боже? Не говори ли народ црногорски исто, о мени и Шћепану: Окрутан, али правичан Ја, и Шћепан мали. Он се у лажи одмарао од истине! А мене је борба за истине тако уморила, да ме боле не само груди, него и песничка крида... Све се меша. И сви мешамо. Ево ја се овде смејем празноверицама по католичким црквама; а нисам ли и ја, кад ми оно болесни архимандрит острошки посла капу да се над њом молим Богу за његово здравље, нисам ли, или читао молитву и лагао себе, или не читао молитву, а утврђивао архимандрита у празноверју. А заиста сам читао молитве болним Херцеговцима и Босанцима који су баш црногорског Владика тражили и до њега пешачили, читао сам, јер ми је то годило као Србину, и требало као владару... Све се меша.

Kao u prirodi, ništa ne može da se izdvoji, obustavi, poništi, može samo da se preobražava. Tako i u čoveku, i najboljem, i u svedu, a kako li u vladaru, sve deštuje, samo, sreom, sve se i preobražava. Rim mi to pokazuje na svakom koraku. Eto, gledam već po koji put ovaj Koloseum. To je i ruševina i celina. Sav je zategnut i snažan; jednako mu

ископавају нове делове; смрт му не прети безобличјем. Поједини делови се изнова везују, изломљене линије се стежу, грађевина се једнако преображава... Смрт и живот су у овом граду упоредо на послу. Тако, лепо се гледа из живота у смрт, и из смрти у живот, и види се где шта треба поправити, и, рекао бих, овде, у Риму, и поправља се, поправља се преображавањем. Нигде нисам боље познао да је смрт оно што сам и сам у своме тестаменту написао: надживљавање и преображење. Да сам здравији, ко зна како би ме Рим још преобразио. Овако... Па ипак, Рим тај прикова мене, који заиста нисам поклоник икона, прикова ме за једну икону. Нашалио сам се. Није то икона, него огромно, генијално сликарско дело онога Рафаела који, ко зна којим све прозним путевима твораштва и остварења, постаде величанство у цркви, у музејима, у државама, у свету, у небу. Слика његова за коју се везах, везује земљу и небо, и порука је човеку са бесмртном душом... Тамо у Помпејима, видео сам да има живота под земљом. А читао сам о грчком филозофу који се баacio у ждрело вулкана да би се спојио са вечно творачком ватром земље. На Рафаеловом платну Преображење Христово видео сам оно друго, видео сам како човек одлази од земље. Диге се к небу Христос-човек, не као анђео, и с помоћу крила, него као човек кога само глава и чело носе горе, мисао једна га вуче у висине где ће се одморити од сршеног задатка... И отпутоваћу, а нећу се сит нагледати лика преображенога Христа, мирног човечја лика на којем пише да је задатак довршен. Пред тим платном осетио сам пун духовни мир. Мир над животом мојим и владара и песника. Чим одем од слике, распињу ме још бриге, хтео бих још да стварам, као песник и владар. Кад се вратим слици, осећам да је доста... Је ли доста? Спеваша сам песму мисли, проклео сам Омер-пашу, написао сам тестамент Богу... Мисао, Турчин, Бог... Све се меша... Али ја се преображавам. Дижем се од земље. Има преображења, има бесмртности...

Исидора Секхалић

